

МАЈСТОРСТВО ПРИЧЕ И ПРИЧАЊА

Анђелко Анушић, *Леџенда о в(ј)ејџром вијанима*, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука 2019

Након обимних и квалитетних романа (*Гласови са Границе* и *Хомер у Олуји*, од којих је први и добитник највишег књижевног признања у Републици Српској, „Златне сове”), Анђелко Анушић је објавио збирку приповједака *Леџенда о в(ј)ејџром вијанима*, у којој са обимне, епске фреске догађања прелази на краћу књижевну врсту, а са широког наратива на мале, појединачне људске судбине.

Посећи у себи свој *бол због нејребола* као трагичну судбину свог *национа*, угњетаваног, прогоњеног и убијаног на вјетрометини епоха, Анушић се и у овој својој књизи креће, углавном, на локацији некадашње Војне Крајине, одакле је и сам потекао. Мајсторством врсног умјетника овај писац већ од наслова изједначава фикцију са стварношћу дајући стварним трагичним конотацијама призвук нестварног, који је увијек доминантан у легендама. И док неки *људи из сјенке* управљају туђим судбинама, па и читавим народима, обичан, мали човјек може бити само затечен таквим догађањима, чија је жртва без могућности да се одбрани. Чеховљевски успјешно, Анушић улази у психологију тог малог човјека који се повија на све стране *в(ј)ејџром вијан*. И нико да га заштити од неке имагинарне кривице која се подводи само под његово поријекло и његово етничко биће. Састављена од двадесет двије, већином потресне приче, ова књига осликава конгломерат догађаја у животу обичних људи, и то оних са простора Војне Границе, за које писац записа: „Ви сте штит и копље, со и тамјан на западним капијама хришћанства.”

Док су им преци гинули да очувају крајеве у којима су живјели, њихови потомци су дочекали да одатле буду истјерани током „Олује” 1995. године. Преживјели Срби постали су избјеглице, настањујући се у крајевима гдје живи српски живаљ, али патећи за својим завичајем. Стављајући у фокус свог књижевног интересовања тог и таквог човјека који је *ни на небу ни на земљи*, који, и ако се врати у завичај, не може тамо да опстане, Анушић не избјегава трагичне конотације ових својих прича, али их сјенчи, попут Кочића, хумором који извире из ироније или парадокса, а то је навиша инстанца вјештог књижевног умијећа. Писац овдје не само да профилише интересантне личности него и саму радњу прича уобличава мајсторском руком. Све је тако: десило се, а можда се и није десило, а можда ће се тек десити. Оно што је невјероватно постало је вјероватно, и писац хвата стварне догађаје у раље маште те их удружене дарује читаоцу.

Прича „Легенда о човеку кога је ветар вијао” прави је мали медаљон мајсторски оцртане атмосфере збивања, у којој стварност прелази

у фикцију а изравно говорење у симболику. Радња приче зрцали се као у неком искривљеном огледалу. Све је ту чудно, и мјесто збивања (гдје је пут „губио своје памћење“), и два човјека који се сусрећу. Један од њих је путник који маше својом капом и штапом, други који га сусреће је „ни млад, ни стар. А то је било као рођен ни нерођен. А ипак, преста-рио давно, да се више то и не памти, јер беше запао у заборав који га је постепено прекривао и гутао као укопна земља”. Тај човјек носи на себи свој мали ковчег, своју раку, спокојан јер може на миру ма гдје умријети.

Та надреална атмосфера збивања приче води до фантазмагоричности Маркеса, Борхеса, Фуентеса или низа других латиноамеричких писаца. Ништа мање није фантазмагоричан ни дијалог два „уврнута” човјека у коме долази до изражаја пишчева способност да суштину дијалога искаже на „закучаст” начин. Попут Кочића, који Давиду Штрпцу или личностима из „Суданије” ставља у уста горке ријечи осуде друштва умотане у фолију сарказма и ироније, и Анушић ће тако водити дијалог између два човјека који су се случајно срели на путу. На питање зашто тако маше капом и штапом, други је одговорио да се брани од вјетра који га вија „Бог зна откада” и не да му да стане ни устане. Добивши одговор да никоме није успјело да се одбрани од тог вјетра, вијани ће рећи:

Па ево, ја ћу први покушати. Нећу више да ме, гдје год да се појавим, зову *вјејром вијани*. Одричу ми ђедовину, очевину, језик, завичај, дисање. Све. Кажу: тебе је вјетар овдје нанио, ко дивљу сјеменку. Ти ниси један од нас. Ниси одавле. Иди с кужним вјетром, даље.

Зато вијани хоће да тјера такве док их не отјера. И онда ће се ту зауставити.

Негов сабесједник предлаже да му он позове браћу јер и њих је „вјетар вијао, па овдје посијао”. Ставивши руке на уста он поче да дозива људе и онда „брдо или ветар, или они које је зазивао, можда сви скупа”, узвратили су му убрзо одзивом. Задовољан што их је све позвао, пазећи да му не склизне „онај терет са леђа, онај ковчег, нестало је у усамљеном, полусрушеном кућерку”. Пола часа касније лагано је силазио. „С капом, штапом и старим капутом у рукама.” Дата у појединачним назнакама, симболика ове приче је очигледна, добро промишљена и ефектно изведена.

Са изванредним улажењем у психу личности Анђелко Анушић пише приповијетку „Тајно Теслино оружје”. Сцене приказа ситуације на брчанском ратишту дочаране су маестрално, без обзира да ли је писац сам био учесник тих збивања или их је, снагом своје имагинације, дочарао тако увјерљиво. Улазећи у психу интелектуалца учитеља који доспијева у болницу, на психијатријско одјељење, због непрестаних несаница и психичког поремећаја, писац га повезује са још једним борцем који се пореметио у рату – човјеком који је умислио да му је Тесла

повјерио шифру тајног оружја којим се може постићи побједа и завршити рат. Ова прича, указујући на деструкцију личности изазвану ратом, носи у себи дубоку антиратну поруку и добија антологијски значај.

Носилац радње приповијетке „Човек из временске машине” је мали човјек Цвијетин Политра, протјеран из једног села крај Петриње а избјегао у Сербезли Луку који одлучује да прода своје имање у Хрватској, али бирократска машина меље га у својим раљама и не дозвољава му да оствари оно што је наумио. Говорећи избјеглом Србину да је он још у кућној задрузи из времена Хрватске Крајине, они га шаљу *од Понција до Пилаша*, од једног *одвјетника до другоџ*, проглашавајући га чак и лоповом, те ће се све то његово мучење завршити његовим смртним исходом, за који ће његови мучитељи наћи разлог садржан у ријечима да се Цвјетко, највјероватније, „предозирао лијековима за нерве”. Иронија која прати радњу ове приповијетке доведена је овдје до пароксизма.

Антологијска је и приповијетка „Човек који се извињава”. Безимени носилац радње извињава се свима с којима је у контакту: продавачици, комшији, комшиници, месару, жени на гробљу, пиљару, па чак и јежу и путу „којим иде”. Извињава се јер је морао да остави свој завичај, своју кућу, своје њиве и дође у други крај. По доласку умире му жена и он остаје сам. На гробљу, желећи да запали свијећу својој жени, он се јада:

Мене и моју Јеку (*човек се њри њом њрекрџи, гледајући у хумку исџред себе*) догјерала је овдје она орљавина. Неки кажу *олуја*, а ја нећу да вријеђам и ружим мајку природу, која нас је створила заједно са оним Горе. Ко два сува лиска пали смо овдје. Она се, сирота, закућила на овом мирогојшту, а моја петелъчица вјетру још одолијева. А волио би да је било обрнуто.

Ова приповијетка је писана топло, хумано, с дубоким улажењем у психу човјека који, отјеран из свог краја, тражи уточиште у другој средини, осјећајући се кривим без своје кривице. Благост у приповиједану и осликавању патње овог човјека, двострукост исказа (оног што човјек говори и оног што је у позадини тих ријечи) чини да је доживљавамо као веома успјело књижевно остварење.

Прича „Старица која чита забрањену књигу” је мали приповједачки медаљон који је састављен из неколико веома упечатљивих карактеристика. Ту је вјешто оцртан амбијент заустјелог дома старице којој је супротстављена група острашћених војника у њиховој акцији *чишћења ѡшерена*. У контрастној слици немоћне старице и разуларених и разбјежњелих војника бљеснуће трагични драмски набој кад војници проналазе заборављену књигу писану ћириличким писмом и питају се кога ће убити: старицу или књигу. По командировом налогу требало је устријелити „обоје”, како су и до тада чинили.

Филигрански извајани описи старице, са мноштвом упечатљивих и добро изабраних детаља, доприносе општем утиску о вриједности ове приче у којој је супротстављено добро и зло, мир и немир, спокој и звјерски нагон.

Свака од ових прича је не само тематски интересантна, са наративом умјетнички брушеним и дотјераним, са хуманим акцентима који указују колико човјек човјеку може бити вук и колико један народ може изложити други патњи. Ипак, можда је најтрагичнија прича „По срце цара Леополда у Беч, човек који је пошао”. Прича има свој ратни и по-ратни дио. Душевни болесник Коста, који се налази у болници у Нишу, живећи у неком свом свијету, хоће да оде у Беч по срце цара Леополда, за кога се зна да је био „давалац заштитних гаранција и одрешених аутономних права житељима Војне Крајине”. Коста, који је у предратно вријеме био професор, почео је да пати од промјене идентитета, а у то тешко стање доспио је за вријеме злочина који су извршили хрватски војници упавши у његову кућу и одређујући да његов унук заврши у мијешалици за бетон, снаја буде одведена за забаву војницима а њега пошаљу у размјену за њихове војнике. Али он у вараждинском логору проводи чак седам година, кад се рат већ увељико завршио. Писац, и сам некадашњи професоров ученик кога овај није препознао, тешко је доживио овај сусрет са својим некадашњим професором а „своју порцију суза исплакао је сам ноћу”. Смрт малог дјечака Петра, професоровог унука, на тако звјерски начин, једна је од најтрагичнијих смрти којима је био изложен невин свијет.

Ријетке су у овој књизи приче у којима има радости и животног оптимизма, али једна од таквих је „Перо и Петар”. Након свих оних патњи које су преживљавали јунаци ове Анушићеве прозе, слиједи и једна ведрa прича о љубави пса и његовог господара. Пас Перо нашао је свог господара Петра далеко од његове куће на Кордуну, у Хрватској, чак у Србији, у Краљеву. Колико ли је вјерни пас (баш као из филма *Леси се враћа кући!*) морао да пређе километара да би дошао до свог газде! „А како ме је открио?”, питао се Петар. „Бог једино, ако га има, а више ни у шта не вјерујем, то зна! Али, еее! *Олујаш* је то. Мој Перо. Ништа га не одува и не отпуха!”

Оптимистично приповиједање, праћено хумором, избија и из приповијетке „Девета офанзива”, написане по угледу на чувени Ћопићев роман. Милош, личност из ове приче, избјегао из Хрватске током „Олује”, први је почео да слави славу у новом завичају, у Србији. Минуциозним запажањима писац вјешто дочарава славску атмосферу и новонастале мирнодопске прилике, у којима има и таквих као Милошев зет Југослав „који је човек из средишта владајуће политике. Пресвукао је досад четири партијска веша”.

Још неколико прича сачињава ову успјелу збирку, а све се одликују знатном умјетничком вриједношћу. Крећући се поново на локацији својих романа: *Гласови са границе* и *С Хомером у Олуји*, наине на простору бивше Војне Крајине а данашње Хрватске (премда излази и даље од те територије па допире до данашње Републике Српске, Босне и Херцеговине и Републике Србије), Анушић се сад приклања малој епској форми, бирајући карактеристичне и упечатљиве догађаје из живота својих личности, постижући тиме ефектност приповиједања. Склон епској опширности у својим романима, Анушић овом збирком приповједака показује способност да радњу смјести у „орехову љуску”, вјешто владајући економичношћу приповиједања, дајући скоро увијек ефектан завршетак. Сликвито изражавање, са мноштвом карактеристичних детаља при описима и људи и природе, придоносе богатству садржаја и интересантности фабуле који привлаче читаоца. Посебну пажњу треба обратити на Анушићев језик којим дочарава разне амбијенталне ситуације, од крајева гдје се говори ијекавски до оних код којих је у употреби екавица.

Носталгична у својој основи, уз жаљење над судбином једног народа који је доживио катаклизму не само у даљој него и ближој прошлости, ова књига животно аутентичних прича наћи ће пут до срца читалаца, да их забави, али и поучи сликом наше трновите прошлости.

Љиљана ЛУКИЋ